

A SZOVJET CSAPATOK HADMŰVELETEI MAGYARORSZÁG FELSZABADÍTÁSÁÉRT*

M. Malahov ezredes

I. Általános helyzet és a harctevékenység kezdete

A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja a hitleri Németország ellen kemény próba volt a szovjet nép és Fegyveres Erői számára. A szovjet emberek, akik a halálos veszély láttán minden anyagi és szellemi erejüket mozgósították az ellenség megsemmisítésére, még szorosabban tömörültek a Kommunista Párt köré, amely lelkesítője és szervezője volt az ellenséges betörés elleni küzdelemnek.

A Szovjet Fegyveres Erők a Barents-tengertől a Fekete-tengerig húzódó arcvonalon, a méreteit tekintve, eddig nem látott ütközetekben igazságos harcot vívtak a szovjet haza területére betört agresszor ellen. A német-fasiszta csapatok Moszkva alatt és Volgográdnál történt szétzúzása után megkezdődött a hódítók tömeges kiűzése a Szovjetunió területéről.

1944 októberére a Vörös Hadsereg szétzúzta Hitler csapatait északnyugaton, a jobbsparti Ukrajnában, a Krímben, Karéliában, Belorussziában, Nyugat-Ukrajnában, Kisinyov-Iasi térségében.

Ezek a győzelmek a nemzeti felszabadító harc új fellendülését váltották ki Nyugat-Európa meghódított országaiban. A kialakult helyzet az USA és Anglia uralkodó köreit arra kényszerítette, hogy megnyissák a második frontot.

1944. június 6-án angol—amerikai csapatok szálltak partra Észak-Franciaországban. A szövetségesek 1944. évi hadműveletei azonban nem gyakoroltak lényeges befolyást a szovjet—német arcvonalon levő német fasiszta csapatok létszámára,

* Az alábbi cikket Malahov elvtárs a szerkesztőség felkérésére írta folyóiratunk számára.

megváltozására. A szövetségesek hadműveleteinek kimerítő értékelését N. Sz. Hruscsov adta meg, aki azt mondta, hogy a szövetségesek csak akkor szánták rá magukat a deszant-hadművelet végrehajtására, „... amikor a második világháború egész menete gyökeres módon megváltozott, amikor az események úgy fordultak a nyugati országok számára, hogy ha elkétek volna a második front megnyitásával, úgy a szovjet csapatok nemcsak Berlinig juthattak volna el, hanem Párizsig is...¹”

A Szovjet Fegyveres Erők 1944 folyamán végrehajtott sikeres támadása annak az eredménye volt, hogy tovább növekedett a Szovjetunió katonai ereje.

A szovjet háterszág dolgozóinak hősi erőfeszítése eredményeképpen hónapról hónapra növekedett az ország hadigazdasági ereje. Végláthatatlan folyamban özönlöttek az arcvonalra a harckocsik, a repülőgépek, a tüzérségi lövegek.

A Vörös Hadsereg megnövekedett technikai ellátottsága, az 1941—44 során szerzett gazdag harci tapasztalatai lehetővé tették a szovjet legfelső főparancsnokság számára, hogy olyan nagyméretű támadó hadműveleteket tervezzen és valósítson meg, amelyek a háború kimenetele szempontjából mind politikai, mind hadászati vonatkozásban döntő jelentőséggel bírtak.

Ezekhez tartoztak azok a hadműveletek is, amelyeket a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai hajtottak végre Magyarország területén 1944 végén és 1945 elején.

A Vörös Hadsereg csapatai — Romániában, Bulgáriában és a Kárpátokban végrehajtott támadásuk során — 1944 szeptemberének második felében elérték a Kárpátok fő gerincének vonalát a román—magyar, valamint a bolgár—jugoszláv határon és kedvező feltételeket teremtettek arra, hogy a harctervekenységet Magyarországra kiterjesszék.

A 2. Ukrán Front, R. J. Malinovszkij, a Szovjetunió marsallja parancsnoksága alatt erős csapást mért Cluj (Kolozsvár) általános irányban, áttörte az ellenséges csapatok védelmét, amelyet a déli Kárpátokhoz vezető utakon építettek ki és Kelet-Magyarország határterületein harcokba kezdett. Elsőként a P. D. Govorunenko altábornagy vezette 18. harckocsihadtest egységei lépték át a magyar határt. A hadtest csapatai szeptember 26-án elfoglalták az első magyar várost — Makót.²

¹ N. Sz. Hruscsov: A békés egymás mellett élésért. Beszédok és írások (1959. január—december). Kossuth Könyvkiadó 1960. 102. oldal.

² A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára (a továbbiakban SzU. HML.) 680. állag, 17628. leltár, 32. irat, 46. lap.

Az arcvonal balszárnyán, a Tisza és Jugoszlávia északkeleti határa között sikeresen haladt előre a 46. hadsereg támadása. Miután a hadsereg a JNFH³ egységeivel közösen felszabadította Petrográdot, Vrvosacot (Versec), Bela-Crkvat (Fehértemplom), Pancevot (Pancsova), Belgrád ellen fordult.

A 2. Ukrán Front csapataival közösen támadtak a román hadsereg magasabbegységei.

A 3. Ukrán Front csapatai délebbre tevékenykedtek. Szeptember végén átlépték a román—jugoszláv és a bolgár—jugoszláv határt és kifejlesztették támadásukat Belgrád felé.

Északról, a szovjet—csehszlovák határ mentéről a 4. Ukrán Front hadseregei fenyegették az ellenséget.

A szovjet csapatok sikeres előretörése a Balkánon nyugtalanságot keltett az angol és amerikai vezetők körében. W. Churchill, Anglia miniszterelnöke 1944. szeptember 13-án a második quebeci konferencián kijelentette: „Engem mindig vonzott az a gondolat, hogy támadást kezdjünk jobbról azzal a céllal, hogy csapást mérjünk Németországra adriai hónaljában. Célnaknak Bécs kell lennie... Szükségesnek tartom, hogy ezt a hadműveletet Isztria elfoglalásával, Trieszt és Fiume megszállásával segítsük elő.” Jóval később, visszaemlékezéseiben Churchill ehhez hozzáfűzi: „Egyéb indok, amely e jobbról történő támadás mellett szólt az volt, hogy az oroszok gyorsan előnyomultak a Balkán félszigeten és veszélyesen kiterjesztették ott a szovjet befolyást.”⁴

Ugyancsak Churchill szavai szerint, a balkáni országok elfoglalásának eszméje — amelynek az volt a célja, hogy oda ne engedjék be az oroszokat — a quebeci konferencián teljes támogatásra talált az Egyesült Államok kormánya részéről. Ez látható Londonba küldött táviratából: „... azt a gondolatot, hogy nyomuljunk előre Bécs felé abban az esetben, ha a háború elég sokáig elhúzódik és ha mások nem érnek oda előbb, itt teljesen elfogadják.”⁵

W. Churchill kijelentései leleplezik Anglia és az Egyesült Államok uralkodó köreinek imperialista politikáját, amelyet a német fasiszta rabságban levő balkáni országokkal szemben folytattak. Akkor, amikor a Vörös Hadsereg harcosai vérüket ontva, felszabadították a balkáni népeket a fasiszta iga alól, Anglia és az Egyesült Államok kormányának vezetői arra törekedtek, hogy megakadályozzák a Szovjetuniót s magasztos

³ JNFH — Jugoszláv Népi Felszabadító Hadsereg.

⁴ Winston S. Churchill: The second World War. Vol. VI. London 1954. p. p. 133—134.

⁵ U. o.

felszabadító küldetés teljesítésében és „megelőzzék az oroszokat Közép-Európa bizonyos térségeiben”.

Nem 1941 novemberében, amikor a hitleri hadsereg Moszkva alatt állt, nem 1942-ben, amikor az orosz katonák a Volgánál ontották vérüket, nem 1943-ban, amikor a szovjet csapatok — megfordítva a háború kerekét — nyugat felé nyomultak előre, de maguk előtt még ezer és ezer mérföld ellenség megszállta föld volt, nem, nem akkor, hanem csak 1944 augusztusában, amikor a Vörös Hadsereg csapatai Románia nyugati határaihoz közeledtek, határozta el Anglia, hogy gyorsan segítséget nyújt a görögöknek. Rooseveltt, az Egyesült Államok elnöké pedig hozzájárult ahhoz, hogy angol csapatok szálljanak partra Görögországban, sőt amerikai szállító repülőgépeket is felajánlott ehhez.

1944. október 4-én — amikor a szovjet csapatok elkeseredett harcokat vívtak, hogy felszabadítsák Magyarországot és Jugoszlávia délkeleti körzeteit, fővárosával Belgráddal együtt a német hódítóktól — Görögországban angol deszant egységek szálltak partra, akik mindenekelőtt a görög népi felszabadító front fegyveres erőire csaptak le. Churchill véleménye szerint, jelenleg a Budapestre és Bécsbe vezető út az angol—amerikai csapatok számára Görögországon keresztül vezethet, később pedig Trieszt és Fiume kikötőjén keresztül Ljubljana felé.

A szovjet csapatok belgrádi, budapesti és bécsi irányban végrehajtott megsemmisítő támadásai megghiúsították Anglia és az Egyesült Államok terveit a délkelet-európai országokba való további behatolást illetően. Ugyanekkor súlyos erkölcsi csapás volt az a hitleri háborús stratégiára. A hitleri vezetés számításba vette Anglia és az Egyesült Államok ama törekvését, hogy behatoljanak a Balkánra és ezért abban reménykedett, hogy ott érdekellentétek jönnek létre a szövetségesek között, mielőtt még Németországot teljesen levernék és hogy ennek döntő jelentősége lesz a háború Németországra nézve kedvező kimenetele szempontjából.

Hitler 1944. szeptember 10—13-án arról beszélt főhadiszállásán a „Dél-Ukrajna” hadseregcsoport parancsnokának, hogy „... az oroszok politikai célja nem Németország, hanem a Boszporusz, amely általában olyan kérdés, amely körül forog minden. Oroszország most elsősorban a Balkán és a Boszporusz kérdését veti fel.” Majd kifejezte szilárd meggyőződését, hogy „14 napon belül, de legkésőbb hat héten belül az ellentétes pólusok között olyan összeütközés jön létre, hogy ez vál-

tozáshoz fog vezetni, amelynek törvénszerűen döntő szerepet kell játszania a jelen háborúban”.⁶

A német fasiszta vezetés alapvető feladatának ez időszakban azt tekintette, hogy stabilizálja az arcvonalat a Balkánon a szovjet csapatokkal szemben. A németek — a Vörös Hadsereg déli arcvonalszakaszon indított támadását feltartóztatva — „ki akarták húzni az időt”⁷ és ezzel lehetővé kívánták tenni, hogy angol és amerikai csapatok nyomuljanak be a Balkánra az adriai tengerpart felől.

Hitler és klikkje azonban nagyon rövid időn belül arra kényszerült, hogy megváltoztassa értékelését a szovjet csapatok balkáni főcsapásának irányára vonatkozóan. Miután a német fasiszta parancsnokság meggyőződött arról, hogy a szovjet parancsnokság nem szándékozik fő erőit átvinni a budapesti irányból a Boszporuszhoz, szigorú rendszabályokat kezdett foganatosítani a védelem kiépítésére a román—magyar és a bolgár—jugoszláv határon, azzal a céllal, hogy megakadályozza a szovjet csapatok benyomulását Magyarországra, hogy fedezze az Ausztriába és Dél-Németországba vezető fő útvonalakat és biztosítsa csapatai kivonását Görögországból és Albániából.

A szétvert „Dél-Ukrajna” hadseregcsoport helyett létrehozták a „Dél” hadseregcsoportot.⁸ E hadseregcsoportban levő német fasiszta csapatok mennyiségét szeptember végére 15-ről 35 magasabbegységre növelték. Fokozták a fegyveres harcot a Délkelet-Európa megszállt országaiban egyre inkább kibontakozó nemzeti felszabadító mozgalom ellen. Ezenkívül, a német parancsnokság egyre nagyobb mértékben alkalmazott németbérenc vezetőket Jugoszlávia területén.

A déli arcvonalszakasz védelmében fontos szerep jutott Magyarországnak. Területén sok hadiüzemet helyeztek el és rajta keresztül vezettek a német fasiszta csapatok egész déli csoportosításának fő közlekedési útjai. A magyarországi horthysta klikk 1944 őszére ténylegesen egyetlen szövetségese maradt Németországnak, s gyakorlati segítséget nyújtott a hitleri hadseregnek fegyveres erőkkkel, olajjal, felszereléssel, élelmi-szerrel, részben fegyverrel és lőszerrel.

A német fasiszta parancsnokság kezdetben azt tervezte, hogy a szovjet csapatok támadását a román—magyar határon feltartóztatja, majd támadásba megy át Debrecen térségéből.

⁶ Idézet zsákmányolt német iratokból.

⁷ Idézet zsákmányolt német iratokból.

⁸ A „Dél-Ukrajna” hadseregcsoport nevét 1944. szeptember 23-án „Dél” hadseregcsoportra változtatták.

A későbbiek folyamán pedig vereséget szándékozott mérni a 2. Ukrán Front egész balszárnyára és védelmet akart létrehozni a déli Kárpátok vonalán.⁹

A német parancsnokság ezúttal is helytelenül értékelte a Vörös Hadsereg szemben álló erőit, parancsnokainak hadművészetét, nagy támadó hadműveletek rövid időn belül történő megszervezését illetően.

A szovjet parancsnokság — figyelembe véve a balkáni katonai-politikai körülmények bonyolultságát, és hogy megakadályozza az ellenség erdélyi ellencsapásának tervét — siettetette a 2. Ukrán Front parancsnokát a magyarországi hadművelet megkezdésével. Amikor R. J. Malinovszkij marsall a főhadiszállás engedélyét kérte, hogy az arcvonal jobbszárnyán néhány napra beszüntethesse a támadást az új hadművelet kidolgozása érdekében, kérését elutasították. A magyarországi politikai és katonai helyzet sürgetően követelte a gyors és határozott cselekvést, ezért a támadást még a megelőző hadművelet során előkészítették.

1944. október első napjaiban, a magyarországi döntő események előtt, a szovjet—német arcvonal déli szárnyán a felek következő csoportosítása alakult ki.

Az 1. Ukrán Front 38. hadseregével szemben és a 3. Ukrán Front Csehszlovák Kárpátok és Kárpát-Ukrajna területén levő csapataival szemben az 1. német páncélos hadsereg erőinek egy része és az 1. Horthy-hadsereg tevékenykedett, amelyek az „A” hadseregcsoport állományába tartoztak.

Románia területén a Borsai-hágótól Orsováig terjedő, kb. 800 km-es arcvonalon a 2. Ukrán Front csapatai tevékenykedtek. Állományukba tartozott: a 40. és 7. gárda hadsereg, a 4. és az 1. román hadsereg, a 6. gárda harcokosi hadsereg, a 27., 53. és 46. hadsereg, a 18. harcokosi hadtest, 2 lovas-gépesített csoport és az 5. légi hadsereg.¹⁰

E front csapataival szemben a „Dél” hadseregcsoport állt, amelybe a 3. és a 6. német, a 2. és a 3. horthysta hadsereg és az „F” hadseregcsoport erőinek egy része tartozott. Az ellen-ség csapatait a levegőből a 4. légiflotta támogatta.

A 3. Ukrán Front csapatai a bolgár—jugoszláv határon tartózkodtak, az Orsovától délre levő Duna-kanyartól le a bolgár—görög határig. Állományába tartoztak a bolgár hadosztá-

⁹ A német szárazföldi erők vezérkarának 1944. szeptember 30-i utasítása. (Zsákmányolt német iratok.)

¹⁰ SzU. HML. 240. állag, 73765. leltár, 41. irat. (A front hadműveleti naplójának okt. 1—5-i bejegyzései.)

lyok is. A Front csapataival szemben védtek az „F” hadsereg-csoport főerői és az „E” hadseregcsoport csapatainak egy része.

Amikor a szovjet főparancsnokság nagy támadó hadműveletet szervezett délnyugati hadműveleti irányban, azt a célt tűzte ki, hogy segítséget nyújt a magyar népnek Magyarországon szovjetellenes háborúból való kikapcsolásához; felszabadítja Belgrád térségét és megteremti az előfeltételeket Jugoszlávia hitlerista csapatoktól való teljes felszabadításához.

A kitűzött feladatoknak megfelelően dolgozták ki a szovjet csapatok támadó tevékenységeire vonatkozó elgondolást. Úgy tervezték, hogy először szétzúzzák az ellenség szárnycsoportosításait, amelyek a Kárpátokban, Belgrád térségében és attól délkeletre tevékenykedtek, és csaknem egyidőben ezzel csapást mérnek az ellenség debreceni csoportosítására; megszüntetik a 2. Ukrán Front balszárnyán levő csapatok veszélyeztetettségét, felszabadítják a németektől Kárpát-Ukrajnát, Erdélyt, Jugoszláviát és megteremtik a feltételeket Magyarország belsejébe irányuló támadáshoz. Továbbiakban, a szűkséges átcsoportosítások végrehajtása után a Budapest térségében levő ellenséges csoportok szétverésének kellett következnie.

E terv végrehajtása a 4., 2. és 3. Ukrán Frontra hárult.

Az I. E. Petrov hadseregtábornok parancsnoksága alatt álló 4. Ukrán Front csapatainak át kellett kelniük a Kárpáton, fel kellett szabadítaniuk az ellenségtől Kárpát-Ukrajnát, a továbbiakban pedig együttműködve a 2. Ukrán Front csapataival, tovább kellett fejleszteniük a támadást délnyugati irányban és ki kellett jutniuk a magyar Alföldre.

R. J. Malinoszkij marsallnak az volt a feladata, hogy Debrecen és Miskolc irányában támadjon, zuzza szét a „Dél” hadseregcsoport főerőit és működjék együtt a 4. Ukrán Front csapataival Kárpát-Ukrajna felszabadításában. A továbbiakban a 2. Ukrán Front csapaira az a feladat várt, hogy keljenek át a Tiszán és Budapest felé fejlesszék támadásukat.

A 3. Ukrán Frontnak — F. I. Tolbuchin, a Szovjetunió marsalljának parancsnoksága alatt — a belgrádi irányban kellett támadnia, szét kellett zúznia az ellenséget Belgrád délkeleti térségében és segítséget kellett nyújtania a jugoszláv népnek ahhoz, hogy felszabadíthassa fővárosát a német fasiszta hódítók uralma alól.

II. A debreceni hadművelet (1944. október 6—december 28.)

Az általános elgondolásból kiindulva a 2. Ukrán Front parancsnoka úgy határozott, hogy a főcsapást a középső csapatával méri — az 53. hadsereg erőivel (parancsnoka I. M. Managarov altábornagy), a 6. gárda harcokosi hadsereg erőivel (parancsnoka A. G. Kravcsenko, a harcokosi csapatok altábornagya) és I. A. Plijev altábornagy lovas-gépesített csoportjával — Oradea (Nagyvárad) déli és északnyugati térségéből Debrecen irányában.

Ezzel egyidőben a Front jobbszárnyának hadseregei: a 40. (F. F. Zsmacszenko altábornagy parancsnoksága alatt) és a 7. gárda hadsereg (parancsnoka M. Sz. Sumilov vezérezredes) azt a feladatot kapták, hogy érék el a Szurduk—Apahida vonalat; a 27. hadseregnek (Sz. G. Trofimenko altábornagy parancsnoksága alatt) és a 4. román hadseregnek pedig birtokba kellett vennie Cluj (Kolozsvár) térségét, azután pedig ki kellett fejlesztenie a támadást Zalau (Zihlah), Simleu Silvanie (Szilágyosmlyó) általános irányban. Sz. I. Gorskov altábornagy lovas-gépesített csoportja, amely a 27. hadsereg sávjában tevékenykedett, Cluj (Kolozsvár) északi terepszakaszán bocsátkozott harcba, azzal a feladattal, hogy legkésőbb október 5-ig érje el Zalau (Zilah) északi térségét és támadjon tovább Satu-Mare (Szatmárnémeti) irányában.

A front balszárnyának — I. T. Slein altábornagy 46. hadseregének és az 1. román hadseregnek az volt a feladata, hogy tisztítsa meg teljesen a jugoszláv területet a Tisza jobb partján, biztosítva ezzel a front csapástmérő csoportjának balszárnyát és hogy foglaljon hídfőt Szegednél, Zentánál és délebbre.

A hadművelet elgondolása határozottságával tünt ki. A főcsapás irányában elért siker, vagyis a front Debrecen térségében levő csapatainak kijutása a Tiszához bekerítés veszélyének tette ki az egész ellenséges csoportosítást, amely a 4. Ukrán Fronttal és a 2. Ukrán Front jobbszárnyával állt szemben.

A 4. és a 2. Ukrán Front tevékenységének összehangolásával megbízták Sz. K. Timosenkót, a Szovjetunió marsallját, a legfelső főparancsnokság főhadiszállásának képviselőjét.

Kezdetben úgy tervezték, hogy a támadást október 3-án kezdik, azonban a csapástmérő csoportosítás csapatai nem fejezték be az összpontosítást, ezért a támadás megkezdésének időpontját október 6-ra halasztották.

Amint már említettük, a 2. Ukrán Front a hadműveletet (amelyet később debreceni hadműveletnek neveztek el) rendezetlenül a korábbi támadás folyamán készítette elő. Ez rendkívül nehéz dolog volt. A front és a hadseregek parancsnokságainak, de a magasabbegységek és az egységek parancsnokainak is hatalmas munkát kellett végezniük — fel kellett tölteni a csapatokat, végre kellett hajtani az egységek és magasabbegységek átcsoportosítását, csapástmérő csoportosításokat kellett létrehozni a főcsapások irányában, rendbe kellett hozni a harc eszközeit és a gépkocsi szállítóeszközöket, meg kellett szervezni a vasutak folyamatos munkáját, lőszert és üzemanyagot kellett felhalmozni. Szükséges volt az is, hogy megmagyarázzák a parancsnokoknak és a harcosoknak az előttük álló feladatokat. És mindezt szakadatlan támadó harc közben, rövid idő alatt.

Különösen nehéz volt az anyagi eszközök utánszállításának megszervezése. A vasút Románia, Bulgária és Magyarország területén keskenyebb nyomtávú, ezért azt a vagonpark kerékcseréje nélkül felhasználni nem lehetett. Az utánszállítás alapvető terhe a gépkocsi szállításra nehezedett, e szállítási mód lehetőségei azonban jelentősen kisebbek, mint a vasút nyújtotta lehetőségek. A gépkocsi csapatok éjjel-nappal a lehető legnagyobb gyorsasággal dolgoztak. A gépkocsivezetők tekintet nélkül a rossz időjárásra és a rossz útviszonyokra, gyakran meleg étel nélkül, napokig nem engedték ki kezükből a kormányt. Nem kevésbé önfeláldozó munkát végeztek az útjavító egységek, amelyek helyreállították az utánszállítási és kiürítési útvonalakat.

„A győzelmet minden háborúban végeredményben azoknak a tömegeknek harci szelleme határozza meg, amelyek a csatatéren vérüket ontják”¹¹ — tanítja Lenin. A frontok és hadseregek katonai tanácsainak tagjai, a frontok politikai csoportfőnökségeinek vezetői, a hadseregek politikai osztályainak vezetői és az egyéb politikai munkások Lenin tanítására emlékezve, csaknem egész idő alatt az egységeknél és magasabbegységeknél tartózkodtak. Mivel kapcsolatban voltak a harcosokkal és a parancsnokokkal, jól megismerték a csapatok hangulatát és mozgósították a pártpolitikai munkát.

A politikai szervek — a csapatok támadásra való felkészítése során — nagy figyelmet szenteltek az alegységek párt és Komszomol-szervezeteinek megerősítésére. A kommunisták

¹¹ V. I. Lenin Művei 31. kötet. Szikra, 1951. 131. oldal.

és a komszomolisták helyes elosztása megnövelte a párt befolyását a harcosok körében, lehetővé tette az egységek és alegységek harckészültségének fokozását.

A kommunisták és a komszomolisták felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak a hadművelet előkészítésekor, amikor az egységek és magasabbegységek harcosait a kitűzött feladatok sikeres teljesítésére lelkesítették.

Október 6-án reggel a 2. Ukrán Front csapástmérő csoportjának csapatai, tüzérségi és légi előkészítés után támadásba mentek át Debrecen irányában.

A támadás sikeresen alakult. A fegyvernemek és magasabbegységek jól szervezett együttműködésének eredményeképpen az ellenség védelmét egy erős csapással áttörték. Az áttörésbe bevetett nagy lovas és harckocsi magasabbegységek előtörték, szétrombolták az ellenség védelmét és erős csapásokat mértek a szárnyakról és hátból. A gyorsanmozgó csapatok nyomában haladt a gyalogság, amely megszilárdította az elért sikereket.

A legnagyobb eredményt a főcsapás irányában érték el. Itt az 53. hadsereg csapatai és Plijev tábornok lovas-gépesített csoportjának magasabbegységei nemcsak hogy sikeresen áttörték az ellenséges védelmet, hanem 3 nap alatt 100 km-t nyomultak előre és elérték Karcag térségét.

Nagy segítséget nyújtottak a földi csapatoknak a Sz. K. Gorjunov vezérezredes parancsnoksága alatt harcoló 5. légi-hadsereg repülőgépei. A köd és az eső ellenére a légierő a támadás 3 napja alatt több mint 1300 felszállást hajtott végre.

A támadás az arcvonaltól nem minden szakaszán haladt fennakadás nélkül. Így a 6. gárda harckocsihadsereg nem tudta a sikert kifejleszteni és megállt az ellenállás erős csomópontja — Oradea (Nagyvárad) felé vezető déli megközelítési utaknál. A hadsereg gyenge személyi és anyagi feltöltöttsége nem tette lehetővé, hogy a rendelkezésre álló eszközökkel leküzdjék a felmerült akadályt. Az egyre bonyolultabbá váló körülmények között R. J. Malinovszkij marsall október 8-án elrendelte a front középső részén elhelyezkedő csapatok megerősítését olyan módon, hogy oda a front jobbszárnyáról egységeket és magasabbegységeket dobjanak át és Plijev tábornok lovas-gépesített csoportját fordítsák délkeleti irányba, azzal a feladattal, hogy mérjen hátból csapást Karcag északkeleti térségéből Oradea (Nagyvárad) felé.¹²

¹² SzU. HML. 240. átlag, 73765. leltár, 41/3. irat, 35—38. lap.

Amikor a frontparancsnok ezt az elhatározását meghozta, abból a szükségszerűségből indult ki, hogy fel kell számolnia az ellenség nagyváradi ellenállási csomópontját és meg kell teremtenie a feltételeket a meggyengített 6. gárda-harcckocsihad-sereg előnyomulásához, hogy ezután a front csapástmérő csoportosításának összes erőivel kifejleszthesse a támadást északi irányban.

Az arcvonal egyéb szakaszain a harc váltakozó sikerrel folyt. Így Cluj (Kolozsvár) térségében az ellenség erős ellenállása miatt a 40. és a 7. gárda hadsereg egységeinek nem sikerül előretörniük. Ellenben a 46. hadseregnek október 8-ra sikerült teljesen megtisztítani a Tiszától keletre eső jugoszláv területet, átkelnie a folyón és hídfőt foglalnia Sentánál (Zenta) és Becej (Óbecse) térségében.

A harcokosi, a gépesített magasabbegységek és a lovasság csapásai felszabdalták az ellenség védelmét. A gyorsan mozgó csapatok — bátran manőverezve — harctéren — megsemmisítették az ellenség elszigetelt egységeit és támpontjait.

A támadás harmadik napján az 53. hadseregnek sikerült átkelnie a Tiszán, több kisebb hídfőállást foglalnia a folyó nyugati partján Csongrád és Szentés térségében.

Az 53. hadsereg előrevetett egységei, miközben visszaverték az ellenség több ellentámadását, nemcsak sikeresen megtartották az elfoglalt hídfőket, hanem egyesítették is azokat. Ez a hatalmas hídfő később nagy szerepet játszott, amikor a front csapatai átkeltek a Tiszán.

Ezekben a harcokban tűnt ki a 795. lövészezred, amelynek Sz. V. Fedotov alezredes volt a parancsnoka. Az ezred alegységei — miután váratlanul átkeltek a Tiszán — hídfőt foglaltak a folyó nyugati partján és meg is tartották azt más egységek beérkezéséig, bár a fasiszta harcokosok és géppisztolyosok hevesen rohmoztak. Az ezred ügyesen visszaverte a jelentősen erősebb ellenség ellentámadásait és eközben nemcsak védekezett, hanem támadott is. Egyik alegysége merész megkerülő manőverrel elfoglalt egy vasúti és egy ponton hidat, ezzel kiszélesítette a hídfőt és korlátozta az ellenség ellenállásának lehetőségét.

Sz. V. Fedotov alezredesnek a Szovjetunió Hőse címet adományozták, mert ezredét merészen és határozottan vezette ezekben a harcokban. Sok katonát és tisztet tüntettek ki érdemrenddel és érdeméremmel.

A 2. Ukrán Front csapatai, leküzdve az ellenség erős ellenállását és azokat a hatalmas nehézségeket, amelyek az eső-

zés után az utak járhatatlanságából fakadtak, több irányból mért csapással, Plijev tábornok lovas-gépesített csoportjának erőivel és a 33. lövész hadtest erőivel (e hadtest állományában román hadosztályok is tevékenykedtek)¹³ felszabadították Oradeát (Nagyvárad), miközben nagy hadizsákmányt ejtettek. Ugyanekkor a Plijev csoport 6. gárda lovashadteste Debrecen alá érkezett.

A német fasiszta parancsnokság megtett minden intézkedést a debreceni irány megerősítésére. Tartalékokat vontak ide, lázas sietséggel új védelmi terepszakaszokat építettek ki, a régieket pedig megerősítették. A szovjet csapatok heves támadása azonban szétzúzta az ellenség ama próbálkozásait, hogy olyan csoportosítást hozzon létre, amely képes megállítani a 2. Ukrán Front támadását a debreceni irányban. Az ellenfél arra kényszerült, hogy részenként harcba vesse tartalékait, beérkezésük szerint. Ezek az egységek súlyos veszteségeket szenvedtek és visszavonultak, jöllehet Friessner tábornok, a „Dél” hadseregcsoport parancsnoka kategórikusan megparancsolta, hogy egy lépést se hátráljanak.

Különösen feszültté vált a helyzet az ellenség számára, amikor a szovjet csapatok kijutottak Debrecen térségébe. Az a közlekedési vonal, amely a németek 6. hadseregét Budapesttel összekötötte, szét lett vágva. A német parancsnokság jól emlékezett e hadsereg volgográdi katasztrófájára és halálosan félt attól, hogy a hadsereg újra „katlan”-ba kerüljön.

De nemcsak a 6. hadsereg számára alakult ki fenyegető helyzet. Az ellenség, amely nyugtalan volt a kedvezőtlen helyzet miatt, megkezdte csapatai visszavonását, először a 2. Ukrán Front jobbszárnya előtt északnyugati irányban, később a 4. Ukrán Front centruma és balszárnya előtti szakaszcsoportról. A szovjet csapatok a visszavonuló ellenség üldözése közben október 11-én elfoglalták Clujt (Kolozsvár) és Szegedet. Utóbbi éjszakai harcban vették be.

A 3. Ukrán Front csapatai október 9-én átkeltek a Tiszán Kikindától (Nagy-Kikinda) nyugatra, 12-én pedig elfoglalták Suboticát (Szabadka).

A szovjet harcosok az ellenséggel vívott elkeseredett harcokban nagy bátorságot tanúsítottak, megmutatták, hogy leleményesen és nagy hozzáértéssel kezelik a haditechnikai eszközöket és a fegyvereket.

Október 16-án a 152. harcokocsivadász-tüzérezred egyik lö-

¹³ A „Tudor Vladimirescu” hadosztály és a 3. hegyi-lövész hadosztály.

vegparancsnoka, M. Sz. Prohorov a Tápé községért vívott harcban (20 km-re Debrecentől délre) kezelőszemélyzetével együtt a löveget nyílt tüzelőállásba tolta és közvetlen irányítással 4 ellenséges harckocsit, 4 páncélozott szállítógépkocsit, 3 géppuskát és több mint 50 katonát és tisztet semmisített meg. Az ellenség ellentámadása már kezdetén meghiúsult.

Nemsokkal később a bátor és mesterségét kiválóan értő katoná kezelőszemélyzetével együtt sikeresen visszaverte az ellenség több ellentámadását Nagykállónál, megsemmisített két aknavető üteget, 3 géppuskát, 5 lőszeres gépkocsit és mintegy 40 hitleristát.

Mihail Prohorovnak — bátorságáért és a túlerőben levő ellenséggel vívott leleményes harcaért — a Szovjetunió Hőse címet adományozták.

A harcok manőverező jelleget viseltek, több szakaszon nem volt összefüggő arcvonal, ezért az ellenség egységei gyakran a támadó szovjet csapatok hátába kerültek, és bekerítéssel fenyegettek. Ilyen esetekben főleg a gyorsanmozgó csapatok folytattak harcot. Nos, egy jellemző példa. A Debrecen felé vezető utakon tevékenykedő 2. Ukrán Front lovas és harckocsi magasabbegységeinek közlekedési útvonalaira kijutottak a fasiszta „Feldherrnhalle” gépkocsizó hadosztály egységei. Az érintkezés helyreállítására harcbalépett a 18. harckocsihadtest. A hadtest az ellenség harckocsijaival és gyalogságával vívott kétnapos elkeseredett harcban helyreállította a Debrecen felé előretört csapataink megszakadt érintkezését.¹⁴

Miután Plijev és Gorskov tábornokok lovas-gépesített csoportjai visszaverték a Debrecen felé vezető déli és délnyugati utakon dühödten védekező ellenség elkeseredett rohamait és együttműködve a 6. gárda-harckocsihadsereggel és a 33. lövészhadtesttel, október 19-én este több irányból benyomultak Debrecenbe és a következő nap reggelére teljesen elfoglalták a várost.

A német fasiszta csapatok, teljesítve parancsnokságuk utasításait, Debrecenből történt visszavonulásuk előtt felrobbantották a malmokat, a vagonjavító üzemet és egyéb ipari vállalatokat, leromboltak sok lakóházat, megsemmisítették az élelmiszerkészleteket és a nyersanyagtartalékokat. Emberek ezrei maradtak kenyér és hajlék nélkül.

Az ellenséges csoportosítás szétverése Debrecen térségében és a város elfoglalása súlyos csapás volt az ellenségre.

¹⁴ SzU. HML. 680. állag. 216072. leltár, 4. irat.

„Magyarország sorsa Debrecen térségében dőlt el. Magyarorszá-
g veresége most már elkerülhetetlen...” — mondta a 3.
magyar hadsereg volt parancsnoka, Heszlényi altábornagy. A
tábornok csak azt nem értette meg, hogy a magyar fasizmus
veresége nem a magyar nép veresége volt, éppen ellenkező-
leg, ez hozta meg számára a felszabadulást, és ez adott ott le-
hetőséget neki az új élet felépítésére.

A 2. Ukrán Front csapatainak kijutása a magyar alföldre,
amely elkeseredett harcok színterévé vált, nagy hatást gyako-
rolt a magyarországi politikai helyzet további alakulására.
A Moszkvában tartózkodó magyar küldöttség október 11-én
elfogadta a Szovjetunióval, az Egyesült Államokkal és Angliá-
val kötendő fegyverszüneti szerződés előzetes feltételeit.

A Szovjetunió által javasolt szerződés első két pontja ki-
mondja:

„1. Magyarország önálló, független állam marad és bel-
ügyeibe más állam nem avatkozik.

2. A magyar hadsereg fegyvereit a német csapatok ellen
fordítja.¹⁵

Horthy és klikkje azonban a szerződés aláírása után is
együttműködött a hitleristákkal, ahelyett, hogy az ország fegy-
veres erőit ellenük fordította volna.

Horthy és klikkje halálosan rettegett a Vörös Hadsereg-
től és a magyar nép bosszújától, ezért vakon engedelmeske-
dett a hitleristák parancsainak, az a kísérletük pedig, hogy
„kiugorjanak a háborúból” csak arra vezetett, hogy átadták a
hatalmat a német-nyilas terrorrendszernek. Szálasi uralmának
időszaka méltó befejezése volt a Horthy-fasizmus 25 éves
korszakának és mint ahogy maguk a magyarok helyesen mond-
ják „Magyarország történelmében a legszégyenteljesebb idő-
szak volt”.¹⁶

Hitler magyarországi bábjaikat a német követségről irányí-
tották, amely Budán az Uri utcában volt. Itt fabrikálták össze
a magyar kormány hadsereghez intézett kiáltványát, amely fel-
hívást tartalmazott a szovjetellenes háború folytatására.¹⁷

Ahelyett, hogy ezekben az ország sorsa szempontjából
oly felelősségteljes pillanatokban mozgósították volna az or-
szág összes haladó erőit, ahelyett, hogy a hadsereget a hitle-
risták ellen fordították volna és a Vörös Hadsereg segítségére

¹⁵ Nemes Dezső: Magyarország felszabadulása. Szikra, 1955. 86. oldal.

стр. 138.

¹⁶ Венгрия. Ласло Антош, Дьердь Боднар и др. Издательство Корвина, Будапешт, 1962.

¹⁷ Pappagi György: Fasizmus frankkban és mundérban. Kossuth Könyvki-
adó Budapest, 1960. 114. oldal.

támaszkodva kiűzték volna őket Magyarország földjéről, Horthy és kikkje kapitulált a német-nyilas puccsisták előtt, elárulta az ország nemzeti érdekeit és azt további, még nagyobb megpróbáltatásokra kárhoztatta.

Debrecen felszabadítása után a 2. Ukrán Front csapatai végrehajtották a szükséges átcsoportosítást, s folytatták támadásukat Nyíregyháza és Szolnok térségében.

Különösen elkeseredett harcok bontakoztak ki Nyíregyháza előtt. E nagy útcsomópont védelmére nagy erőket vont össze a német parancsnokság és ellencsapást készített elő a várostól délre.

A szovjet csapatok azonban behatoltak Nyíregyházára, és október 22-én teljesen megtisztították a várost az ellenségtől. Azáltal, hogy a gyorsanmozgó magasabbegységek elérték Nyíregyháza térségét, lezáródtak a 2. Ukrán Front jobbszárnyával szemben tevékenykedő 8. hitlerista hadsereg visszavonulási útjai. „... úgy tűnt, hogy a 8. hadsereg sorsa megpecsételődött...” — írta később K. Tippelskirch német tábornok.¹⁸

A német fasiszta parancsnokság megkísérelte, hogy mentse a menthetőt a 8. hadsereg bekerítéséből és megsemmisítéséből, ezért visszavonta csapatait a Tisza mögé és erős ellencsapást mért szárnyon és hátban Plijev tábornok lovas-gépesített csoportjának Nyíregyháza térségébe előretört magasabbegységeire.

A csoport egységei és magasabbegységei súlyos harcokat vívtak a bekerítésben. Öt nap öt éjjel egy pillanatra sem csendesedtek el itt a harcok. A szovjet harcosok magas fokú katonai tudásról és bátorságról tettek tanúbizonyságot és túlerejű ellenséggel vívott harcok során. A szovjet csapatok október 27-én elhagyták Nyíregyházát és megkezdték a harccal való áttörést déli irányban, avégett, hogy egyesüljenek a front főerőivel.

Az arcvonal egyéb szakaszain a szovjet csapatok harctevékenysége sikeresebben zajlott le. A szolnoki irányban az 53. hadsereg és az ide átdobott 7. gárdahadsereg csapatai visszaverték a szembenálló ellenséget, és október 28-án estére nagy sikert értek el, amikor Szolnok térségében a Tisza nyugati partján több hídfőt elfoglaltak.

A 40. és a 4. román hadsereg október 25-én befejezte Erdély északi részének felszabadítását, átlépte a román—ma-

¹⁸ Kurt von Tippelskirch: Geschichte des zweiten Weltkrieges Atheneum-Verlag Bonn, 1959. 496. oldal.

gyar határt és október végére kijutott a Tiszához Csop (Csap) térségében.

A 46. hadsereg csapatai, kifejlesztve támadásukat, október 21-én elfoglalták Baját és Somhört (Zombor), majd egy héttel később hatalmas hídfőt foglaltak a Duna—Tisza közén, amely nagy szerepet játszott a szovjet csapatok soron következő, a budapesti hadműveleti irányban folytatott támadó akcióiban.

A debreceni hadművelet legfontosabb katoná-politikai eredményei a következők voltak: teljesen felszabadult a hitleristáktól Erdély északi része és az egész magyar Tiszántúl.

A 2. Ukrán Front csapatainak a debreceni hadműveletben elért sikerei megghiúsították a német fasiszta parancsnokság arra irányuló terveit, hogy visszaállítsa a Déli-Kárpátok vonalán védelmét és arra kényszerítették, hogy visszavonuljon a magyar Alföldre. A 2. Ukrán Front sikerei kedvező feltételeket teremtettek a Budapest irányában végrehajtandó támadás kibontakozásához.

Azzal kapcsolatban, hogy a szovjet csapatok Magyarország területére léptek, a Szovjetunió Állami Védelmi Tanácsa 1944. október 27-én határozatot hozott, amely kimondja, hogy a Vörös Hadsereg „nem hódítóként lépett Magyarország területére, hanem mint a magyar nép felszabadítója a német-fasiszta iga alól”,¹⁹ hogy nincs más célja, mint az, hogy szétzúzza a német-fasiszta hadsereget és megsemmisítse a hitleri Németország uralmát az általa leigázott országokban.

Magyarország lakosságának körében sok éven keresztül terjesztették a „bolsevizmus borzalmairól” szóló koholmányokat és részben azt, hogy a Vörös Hadsereg megérkezésével minden munkaképes lakost Szibériába fognak hajtani.

Nos, a magyar lakosság gyorsan meggyőződött a fasiszta propaganda hazug mivoltáról. A szovjet csapatok az első naptól kezdve, ahogy Magyarország területére léptek, sokoldalú segítséget nyújtottak a helyi lakosságnak a városok és az ipari üzemek helyreállítása, a normális élet megindítása terén.

A szovjet katonák nagyszerű tulajdonságai — a bátorság, a merészség, a rettenthetetlenség az ellenséggel vívott harcban, a nagylelkűség és egyszerűség az emberekkel való bánásmód terén — mély tiszteletet keltek a magyar népben, amely a szovjet harcosokban védelmezőjét, felszabadítóját látta.

A 2. Ukrán Front Katonai Tanácsa felhívással fordult a

¹⁹ SzU. HML. 240. állag. 16392. leltár, 12. irat, 1—2. lap.

magyar lakossághoz, amelyben megmagyarázta az Állami Honvédelmi Tanács 1944. október 27-én kelt határozatának lényegét. Ez a határozat alapvető, iránymutató dokumentum volt a katonai tanácsok, a politikai osztályok, a szovjet katonai hivatalos szervek és a szovjet katonai parancsnokság más hivatalai számára a Magyarországi területén folyó hadműveletek egész időtartamára.

A Vörös Hadsereg Magyarországra lépése és a lakosság között folyó munka serkentette a magyar nép fasizmus ellen vívott harcát. Az ország azon részének lakossága, ahol még dühöngött a fasizmus, nem akarta többé alávetni magát a németeknek, nem akart részt venni a védelmi munkálatokban. Megerősödött a magyar hazafiak harca az emberek erőszakos Németországba hurcolása ellen, a hadseregbe való mozgósítás ellen, kifejlődött a partizánmozgalom.

A szovjet kormány internacionalizmustól áthatott politikája kedvezően segítette elő a demokratikus erők további, gyorsabb fejlődését Magyarországon.

A kommunista párt az 1944 szeptembertől decemberig terjedő időszakban antifasiszta fegyveres csoportokat és önálló partizánegységeket hozott létre.

„A csendőrparancsnokságok eddig előkerült jelentései a vidéki partizántevékenységről csupán 1944. szeptember 28-tól november 1-ig 22 vasúti robbantásról és vonatkiskiklatásról számolnak be” — írja Nemes Dezső.²⁰ Ugyanezek a jelentések 34 fegyveres összetűzésről számolnak be. Ezek többsége járőrök vagy őrsök, kisebb őrségek ellen intézett partizántámadások voltak. A jelentések beszámolnak a távírvonalak megrongálásáról, a német megszállók bérenceivel és a hazaárulókkal történt leszámolásokról is.

Például a miskolci „Mokán” partizánegység, amely kb. 150 főt számlált, megakadályozta a német megszállókat abban, hogy elszállítsák a miskolci gyárak felszerelését.²¹

Aktívan tevékenykedtek a Pilis és a Bakony vidékén működő partizáncsoportok is.

Ha az elmondottakhoz hozzátesszük még azt is, hogy Magyarország haladó erői nagy felvilágosító munkát fejtettek ki a lakosság körében, akkor világossá válik, hogy az ország hitleristáktól való felszabadításában a Vörös Hadsereg a lakosság aktív támogatását élvezte.

²⁰ Nemes Dezső: Magyarország felszabadulása. Szikra, 1955. 138. oldal.

²¹ SzU. HML. 240. állag, 16392. leltár, 12. irat, 117. lap.

A debreceni hadművelet során sikerült megvalósítani a 2. és a 4. Ukrán Front együttműködését. Az a körülmény, hogy a 2. Ukrán Front csapatai benyomultak az ellenség erdélyi csoportosításának hátába, egyrészt azt eredményezte, hogy az ellenség visszavonult, másrészt lehetővé tette, hogy a 4. Ukrán Front leküzdje a Kárpátokat északi irányból.

A 4. Ukrán Front csapatai az 1. Ukrán Front balszárnyával együttműködve szeptember 28-tól október 28-ig sikeresen végrehajtották a kárpát-uzsgorodi támadó hadműveletet. A szovjet egységek a hegyes-erdős terep nehéz körülményei között, az ellenség elkeseredett ellenállását legyőzve, felszabadították Kárpát-Ukrajnát és átlépték a szövetséges Csehszlovákia határait.

A 3. Ukrán Front egységei, együtt a Jugoszláv Népi Felszabadító Hadsereggel, szeptember 28-tól október 20-ig sikeresen végrehajtották a belgrádi támadó hadműveletet, amelynek során felszabadították Jugoszlávia fővárosát.

A 4., 2. és 3. Ukrán Front októberi támadása csaknem egyidőben fejeződött be.

III. A budapesti hadművelet

(1944. október 29—1945. február 13.)

A debreceni hadművelet befejezése után a 2. Ukrán Front csapatainak főerői Nyíregyháza—Miskolc irányában helyezkedtek el. Velük szemben mintegy 24 hadosztály tevékenykedett a „Dél” hadseregcsoportból, amelynek állományába 35 hadosztály, közte 9 páncélos és gépkocsizó hadosztály tartozott.²² Az ellenség erőinek egy része Budapesttől délkeletre helyezkedett el, a 2. Ukrán Front balszárnya előtt.

A 3. Ukrán Fronttal szemben, a Vukovar (Vukovár), Kruševác szakaszon az „F” hadseregcsoportból mintegy 7 német hadosztály működött, amelyeknek az volt a feladata, hogy megakadályozzák a szovjet csapatok további előnyomulását délnyugat felé, és ezzel biztosítsák azon útvonalak megőrzését, amelyek elkerülhetetlenül szükségesek voltak a német csapatok Görögországból, Jugoszláviából és Albániából való kivonásához.

A belgrádi hadművelet befejeződése után a 3. Ukrán Front csapatai megkezdték az átcsoportosítást Magyarország irá-

²² Сборник материалов по составу войск фашистской Германии, вып. четвертый, стр. 174—179.

nyába. A német-fasiszta főparancsnokság a „Dél” hadseregcsoporthoz legfőbb feladatának azt tartotta, hogy tartóztassa fel a szovjet csapatok előnyomulását Magyarországon és ne engedje őket kijutni Németország délkeleti határaihoz. Ezért a hadseregcsoporthoz parancsnokként október 28-án kelt utasításában megkövetelte, hogy hozzanak létre szilárd védelmet a Tisza mentén, és semmisítsék meg a Duna—Tisza közére benyomult szovjet csapatokat, felhasználva erre a célra az összes meglevő tartalékot is.²³

Az ellenség, a szovjet csapatok magyarországi támadásának útvonalain védőöveket és védelmi terepszakaszokat épített ki. A védelmi munkálatok még 1944 augusztusában megkezdődtek, amikor a Vörös Hadsereg Iasi és Kisinyov alatt szétzúzta a német-fasiszta csapatokat. Különösen komoly erődítményeket építettek Budapest körül. Itt három patkó alakú védőövet készítettek elő, amelyek a várostól északra és délre a Dunára támaszkodtak.

Magát a várost, Budapestet — amely egyike Európa legnagyobb városainak; ipari központ, sok ezer több emeletes kőépülettel, nagyszámú gyárral és üzemmel, és egész föld alatti úthálózáttal — a hitleristák igazi erőddé változtatták.²⁴

Október 28-án a legfelső főparancsnokság főhadiszállása parancsot adott a 2. Ukrán Front parancsnokának, hogy legkésőbb október 29-ig kezdje meg a támadást Budapest ellen.

A 4. Ukrán Frontnak Csehszlovákia belsejébe irányuló támadással kellett lekötönie az ellenség erőit, hogy megakadályozza azok budapesti irányba való átdobását.

A 3. Ukrán Front csapatai azt a parancsot kapták, hogy folytassák az átcsoportosítást, összpontosítsák főerőiket a jugoszláviai Bánátban, ezzel egyidőben az előrevetett osztagok foglaljanak hídfőállást a Duna jobb partján, és a főerők beérkezésével kapcsolódjanak be a Magyarország területén folyó általános támadásba.²⁵

A 2. Ukrán Front parancsnokának elhatározása szerint Budapestre a főcsapást a 46. hadsereg mérte, amelyet a 6. gárda gépesített hadtesttel erősítették meg (Kecskemét—Budapest általános irányban). Ugyanakkor a 7. gárda hadsereg azt a feladatot kapta, hogy kezdjen támadást Szolnok délkeleti térségéből, keljen át a Tiszán és foglaljon hídfőállást a nyugati

²³ Zsákmányolt iratok.

²⁴ SzU. HML. 240. állag, 52495. leltár, 91. irat, 213—216. lap.

²⁵ A 3. Ukrán Front csapatai 1944. november 24-től kezdtek Magyarországon területén tevékenykedni.

parton. Ennek a hadseregnek az övében tervezték felhasználni a 6. gárda gépkocsizó hadsereget is.

A 46. és a 7. gárda hadsereg támadását az 5. légi hadsereg légiereje támogatta.

Az arcvonal jobbszárnyán levő csapatok — a 40., 27. és 53. hadsereg, a román magasabbegységek és a Plijev tábornok vezetése alatt álló lovas-gépesített csoport — folytatták a támadást Nyíregyháza—Miskolc irányában, hogy lekössék az ellenség szembenálló erőit és megakadályozzák azok átdobását Budapest térségébe.

A támadás október 29-én, a nap második felében kezdődött. A 46. hadsereg csapatai áttörték az ellenség védelmét és a harc második napjára 20—40 kilométert nyomultak előre. A 7. gárda hadsereg ezalatt az idő alatt a Tisza nyugati partján több mint 10 km mély és 30 km széles hídfőállást foglalt el.

A német parancsnokság igyekezett megtartani Kecskemétet és megakadályozni a szovjet csapatok előnyomulását ebben az irányban, ezért sietve átdobta ide a 24. páncélos hadosztályt. A páncélos hadosztály és a kecskeméti helyőrség ellenlökést hajtott végre a támadó szovjet egységekkel szemben, s szilárd ellenállást fejtett ki a város felé vezető utakon. Minden kísérletük meghiúsult azonban a szovjet csapatok erején és nyomásán, amelyek főerőkkel folytatták a támadás kifejlesztését Budapest irányában, s november 1. reggelére teljesen megtisztították Kecskemétet az ellenségtől.

Az ellenséget a 46. hadsereg támadása váratlanul érte. „...Az ellenség támadása, amelyet részben menetből hajtott végre — mondotta a »Dél« hadseregcsoporthoz tartozó parancsnok — megelőzte néhány nappal a német parancsnokság Dél-Magyarországra vonatkozó terveit. A Szeged térségében tervezett... támadás helyett most az egész arcvonalon védelembe kellett átmenni.”²⁶

A szovjet csapatok sikeres előnyomulása közvetlen fenyegetést jelentett Budapest számára. A német parancsnokság kénytelen volt mindent bevetni a harcba, ami kéznél volt. A városban pánik tört ki. „...amikor az orosz harckocsik Budapest délkeleti térségébe értek — írja K. Tippelskirch német tábornok — ahol a harckocsiárkokkal találkoztak, a városban kitört a pánik. A diplomáciai testületnek javasolták, hogy a várost 24 órán belül hagyja el.”²⁷

²⁶ Idézet zsákmányolt iratokból.

²⁷ Kurt von Tippelskirch: Geschichte des zweiten Weltkrieges. Atheneum-Verlag Bonn, 1959. 497. oldal.

A hadsereg gyorsanmozgó magasabbegységei november 2-án, megtörve az ellenség ellenállását, 75 km-t nyomultak előre. November 3-án elfoglalták a Budapesttől 15 km-nyire levő Alsónémedit. Az ellenségnek azonban már november 3. és 4-én sikerült átdobnia Budapest alá három páncélos és egy gépkocsizó hadosztályt, amelyek jelentősen megerősítették a védelmet a 46. hadsereg támadásának útjain. A támadás üteme észrevehetően csökkent, s a 4. gépesített hadtestnek azok a kísérletei, hogy Budapestre menetből törjön be, nem jártak sikerrel.

A front többi csapatainak helyzete lényegesen nem változott, csupán Plijev tábornok lovas-gépesített csoportja — felhasználva a 46. hadsereg sikereit — kezdte meg Szolnoktól délre az átkelést a Tisza jobb partjára.

A legfelső főparancsnokság főhadiszállása november 4-én felhívta a 2. Ukrán Front parancsnokának figyelmét arra, hogy a további kísérletek, amelyek Budapest keskeny arcvonalon történő megrohamozását célozzák a jelentéktelen létszámú gyalogsággal rendelkező két gépesített hadtesttel, indokolatlan veszteségekhez vezethet, és az ebben az irányban működő csapatokat szárnycsapásnak teheti ki északkeleti irányból. A főhadiszállás a frontparancsnoktól azt követelte, hogy gyorsítsa meg a front középső és jobbszárny-csapatának kivezetését a Tisza jobb partjára, azért, hogy széles arcvonalon lehessen kifejleszteni a támadást és az ellenség budapesti csoportosítását északról és északkeletről jövő csapással szét lehessen zúzni (együttműködve a 46. hadsereggel és a 2. gépesített hadtesttel, amelyek déli irányból nyomultak Budapest felé.²⁸

A 2. Ukrán Front csapatai, teljesítve a főhadiszállás parancsát, november 11-én támadásba kezdtek az egész arcvonalon. A szovjet csapatok Jászberénytől délkeletre áttörték az ellenség védelmét, november 15-én birtokba vettek több várost, november 26-án pedig elfoglalták Hatvant, e fontos támaszpontot és útcsomópontot, megteremtve ezzel a feltételét annak, hogy a front csapatai Budapesttől északra kijussanak a Dunához.

A német csapatok elkeseredett ellenállást tanúsítottak. Hitler hisztérikus parancsai — hogy semmi áron se engedjék az oroszokat Budapesthez, és a fasiszta propaganda ösztönözte őket. Utóbbi nagy gyakorlatra tett szert a katonák és a lakosság megfélemlítése terén a „szibériai száműzetés” és más „szovjet borzalmak” ecsetelésével. A szovjet harcosokat azon-

²⁸ SzU. HML. 240. állag, 2779. leltár, 1200 irat, 5. lap.

ban semmi sem állította meg. Nap mint nap születtek új hősök, akiknek hőstettei mai napig sem halványodtak el és még hosszú időn keresztül lelkesíteni fogják az új nemzedékeket.

A frontszajtó az egyik novemberi napon hírt közölt a 110. gárda-lövészadosztály 307. ezred I. zászlóalj komszomolvezető-jének, Anatolij Visnyevszkij alhadnagynak hőstettéről.

November 28-án, az Eger városáért folytatott harcokban elesett a zászlóalj parancsnoka, a politikai helyettes pedig súlyosan megsebesült. A parancsnokságot Visnyevszkij alhadnagy vette át. Vezetésével a zászlóalj teljesítette feladatát. Visnyevszkij személyesen semmisítette meg az ellenség egy páncélozott szállító járművét, és azután, hogy már halálosan megsebesült, gránátokkal leküzdötte azt az ellenséges gépfegyvert, amely az előnyomulást gátolta.

A. P. Visnyevszkij alhadnagyot halála után kezdeményező képességéért, hősiességéért és a haza iránt tanúsított odaadó szolgálataért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

December 3-án a front jobbszárnyán tevékenykedő 27. hadsereg csapatai elfoglalták Miskolcot, amely a hitlerista védelem erős támaszpontja, nagy közlekedési csomópont és a legfontosabb hadiipari központ volt.

A városban a harcokat az N. M. Mihajlov vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 78. lövészadosztály folytatta.

November 27-től december 5-ig a front közepén levő csapatok átcsoportosításokat hajtottak végre és egyes irányokban harcokat folytattak, hogy az új támadáshoz kedvezőbb megindulási helyzetet foglaljanak el.

Ugyanakkor, amikor a 2. Ukrán Front menetből akarta bevenni Budapestet, a 3. Ukrán Front csapatai átkeltek a Dunán és egyre növekvő sikerrel folytattak harcot hídfőállás megteremtéséért a folyó jobb partján.

Végeredményben november végére az 57. hadsereg csapatai — a légierők és a dunai folyami flottilla hajóinak támogatásával — megszilárdították új állásaikat, elfoglalták Pécsét, Bátaszéket és Mohácsot. November második felétől a 3. Ukrán Front állományába átadott 4. gárda hadsereg magasabbegységei megkezdték hadműveleteiket a Duna jobb partján.

A 3. Ukrán Front hídfőállásban működő csapatai északi és északnyugati irányban fejlesztették ki támadásukat, nyugatról megkerülték az erősen megerősített Szekszárdot, december 2-án pedig elfoglalták Paksot és Bonyhádöt és két irányban folytatták előnyomulásukat: Székesfehérvár és Nagykanizsa felé.

A 2. Ukrán Front parancsnokának november 27-én kelt parancsai alapján december 5-én reggel ismét megkezdtek a Budapest elleni támadást. A csapatok előtt az a feladat állt, hogy Budapesttől keletre és délre törjék át az ellenség védelmét és kerítsék be az ellenség budapesti csoportosítását — keletről a 7. gárda hadsereg és az 53. hadsereg erőivel, nyugatról pedig a 46. hadsereg csapataival.²⁹

A főcsapást a 7. gárdahadsereg szakaszán mérték. A 7. gárdahadseregnek át kellett törnie az ellenség védelmét Hatvantól északnyugatra és biztosítania kellett a 6. harckocsihadsereg és a front lovas-gépesített csoportjának bevetését az áttörésbe.

Ily módon Budapest bekerítését a 2. Ukrán Front középső és balszárnycsapataival tervezték megvalósítani, mégpedig úgy, hogy akcióikat a 3. Ukrán Front aktívan támogatja délről jövő támadásával.

A német-fasiszta parancsnokság, felismerve magyarországi csoportosításának fenyegető helyzetét, lázas sietséggel erősítette azokat a csapatait, amelyek Budapestet keletről és délről fedezték. A „Dél” csoport parancsnoka november 28-án kelt direktívájában azt követelte a 6. hadsereg parancsnokától, hogy azonnali hatállyal szabadítsa fel és küldje a 3. hadsereg védelmének megerősítésére a páncélos hadtest parancsnokságát, két páncélos hadosztályt és dandárt, a továbbiakban pedig még egy páncélos hadosztályt.³⁰

Ezenkívül a „Dél” hadseregcsoport állományába került az „F” hadseregcsoportból a 2. páncélos hadsereg.

December 5-én reggel a 2. Ukrán Front középső hadseregeinek csapatai megújították a támadást. December 5—9. között a főcsapás irányában szétzúzták a szembenálló ellenséget és elvágták a budapesti csoportosítás északra történő visszavonulásának minden lehetséges útját.

A 2. Ukrán Front csapatainak azonban nem sikerült teljesen körülkeríteni az ellenséget Budapest térségében.

A 3. Ukrán Front főerői a dunántúli hídfőben, a Balaton és a Duna között december első napjaiban támadást hajtottak végre északi és nyugati irányban.

December 8-án a 4. gárdahadsereg balszárnyon levő magasabbegységei kiérték az ellenség Balaton és Velence között előre elkészített védelmi terepszakaszához. A jobbszárnyon levő magasabbegységek, felgöngyölve az ellenség védelmét a

²⁹ SzU. HML. 240. állag, 2779. leltár, 1781. irat, 35. lap.

³⁰ Zsákmányolt iratok.

Duna mentén, elérték a Velencei-tó délnyugati partját, és egyesültek a 2. Ukrán Front 46. hadseregének csapataival.

Sikertelenül végződött az a kísérlet, hogy az ellenség védelmét menetből áttörjék és elfoglalják Székesfehérvárt, így a 4. gárdahadsereg megkezdte az előkészületet az ellenség védelmi terepszakaszának áttörésére.

A Nagykanizsa irányába előnyomuló 57. hadsereg december 9-én elfoglalta Kaposvárt és kiért a Balaton déli partjára Balatonkeresztúr térségében, továbbá Mesztegnő, Nagybjom, Nagyatád, Barcs (a Dráva folyó mellett) vonalába és hídfőállást foglalt Barcstól délre a Dráva jobb partján.

Azzal, hogy a 3. Ukrán Front csapatai kiértek a Balatontól északkeletre, létrejöttek a 2. Ukrán Front csapataival való közös tevékenység feltételei a német fasiszta csapatok bekerítésének befejezésére és a budapesti csoportosítás szétzúzására.

December 12-én megérkeztek a főhadiszállás újabb utasításai, s ezek értelmében mindkét front csapatainak északkeletről, keletről és délnyugatról mért együttes csapásokkal be kellett fejezniük az ellenség budapesti csoportosításának bekerítését és szétzúzását és a magyar főváros elfoglalását.

E feladat megoldása érdekében a 2. Ukrán Front 46. hadserege, amely Budapesttől délnyugatra ért ki a Duna jobb partjához, összes megerősítésével és a 2. gárda gépesített hadtesttel együtt december 13-án a 3. Ukrán Front kötelékébe került át.

A 2. Ukrán Front csapatainak folytatniuk kellett a támadást Budapest irányában, főcsapást kellett mérniük a 7. gárda-, a 6. gárda-harcoksihadsereg és a lovas-gépesített csoport erőivel Sahy (Ipolyság) körzetéből Kőbölkút általános irányban, azzal a feladattal, hogy Neszmély, Esztergom szakaszán jussanak ki a Dunához és ott akadályozzák meg az ellenség budapesti csoportosításának északnyugat felé való visszavonulását.

A 3. Ukrán Front csapatainak — a 46. és a 4. gárdahadsereg, a 18. harcoksi, a 2. gárda, a 7. gépesített és az 5. gárda lovashadtest erőivel — át kellett törniük az ellenség védelmét Velence északkeleti és délnyugati szakaszán a támadást Bicske irányában fejlesztve ki kellett érniük a Duna déli partjaira Esztergom, Neszmély térségében és el kellett vágniuk az ellenség budapesti csoportosítása nyugat felé történő visszavonulásának útjait.

A front erőinek egy része azt a feladatot kapta, hogy támadja meg Budapestet nyugatról és foglalja el, együttműködésben a 2. Ukrán Front balszárnyával.

A főhadiszállás mindkét front támadásának kezdetét december 19—20-ra jelölte meg.

Az ellenség a 2. és a 3. Ukrán Front csapataival szemben 51 hadosztálllyal és 2 dandárral védekezett, amelyek között 17 páncélos és gépkocsizó magasabbegység volt. A 2. és a 3. Ukrán Front csapatai december 20-án újra kezdték a támadást, s még ugyanazon a napon áttörték az ellenség védelmét Budapeستől északra és délnyugatra. A 2. és a 3. Ukrán Front csapatai, amelyek harckocsi és lovas magasabbegységekkel egyrészt az Ipoly és Garam folyók közötti déli irányban, másrészt a Velencei-tó térségében északi és északnyugati irányban fejlesztették ki támadásukat, december 26-án az ellenség elkeseredett ellentámadása ellenére kiérték a Dunához Esztergomtól délre és teljesen befejezték az ellenséges csapatok bekerítését a két tűzfészekben — Budapesten és a Budapeستől északnyugatra levő erdőkben.

Ugyanekkor a 3. Ukrán Front csapatai északnyugati irányban előrenyomulva, 50 km-nyire visszavetették az ellenséget és létrehozták a bekerítés külső arcvonalát Tata, Mór és a Balaton északi partjának vonalán.

Ily módon december 26-án a szovjet csapatok létrehozták az ellenség budapesti csoportosítása körül a bekerítés külső és belső arcvonalát. A bekerített ellenség ereje 7 gyalogos, 2 páncélos, 1 gépkocsizó, 2 lovas hadosztályból, 3 tüzérségi dandárból, kb. 30 önálló ezredből, zászlóaljából és más katonai csoportokból állt, amelyek teljes létszáma több mint 188 000 katonát és tisztet tett ki.

A két front csapatai december utolsó napjaiban erőik egy részével elkeseredett utcai harcokat folytattak Budapesten. Erre az időre a Budapeستől északnyugatra bekerített ellenséges csoportosítást a 3. Ukrán Front egységei teljesen felszámolták.

Ezekben a harcokban sok katona és tiszt tűnt ki bátor és kezdeményező tetteivel. Ezek közül volt egy a 683. lövészezred felderítője, P. Hricsev közkatona. December 27-én Budapest elővárosaiért folyó harcokban észrevétlenül az ellenség hátába hatolt és felderítette az ellenség tüzelőállásainak elhelyezését. Hricsev már visszatérőben volt, amikor felfedezték. A felderítő két páncéltörő gránáttal megsemmisített egy páncélozott szállító járművet, azután az ellenségnek egy 25 főből álló csoportjával találkozva, géppisztollyal lőtte őket. 8 foglyot ejtett, akiket átvitt egységéhez a peremvonalon keresztül.

Hősiességéért, bátorságáért és leleményességéért Pjort Hricsev közkatonát a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

A német fasiszta parancsnokság Budapestet hosszú védelemre készítette fel. Lőszer- és élelmiszertartalékokat halmoztak fel. A hitleristák Európa egyik legszebb, több mint egymillió lakossal rendelkező városát pusztulásra ítélték. A magyar kormány, élén Szálasival Ausztriába menekült, s a legkevesebb gondot sem fordította a gyönyörű főváros sorsára.

A szovjet csapatok 1944. december 27-én megkezdték az ellenség bekerített budapesti csoportosításának felszámolását. A Budapestért folyó harc 1945. február 13-ig tartott. A német fasiszta csapatok nagyszámú és erős ellencsapásai — a bekerítés külső arcvonalán, Budapesttől délnyugatra — nehezítették a feladatot. Miután a hitleristák összevontak néhány páncélos hadosztályt, nagyszámú gyalogságot és tüzérséget, a légierők erőteljes támogatása mellett háromszor mentek át támadásba azzal a céllal, hogy felszabadítsák a bekerítésből Budapesten levő csapataikat. Egyik ilyen kísérlet alkalmával az ellenséges csapatoknak sikerült kiérniük a Dunához és kettévágniuk a 3. Ukrán Frontot. A szovjet csapatok azonban elkeseredett, véres harcokban nemcsak megállították az ellenséget, amely a Budapesten körülzártak segítségére igyekezett, hanem visszavetették kiindulási terepszakaszukra.

A körülzárt ellenséges csoportosítás felszámolását Pesten a 2. Ukrán Front csapatainak budapesti csoportja folytatta. Az ellenség megsemmisítésének feladata Budán a 3. Ukrán Front 46. hadseregének feladata volt, amely azonban Pest ostroma alatt aktív harctevékenységet nem folytatott, mert az ellenség erős ellencsapásai miatt védelembe kellett vonulnia. 1945. január 18-án, a pesti harcok befejezése után, a megerősített állományú budapesti csoport azt a feladatot kapta, hogy semmisítse meg az ellenséget Budán is. A csoport ezt a feladatot január 20-tól február 13-ig teljesítette.

A Budapestért folyó harcot a végtelen elkeseredettség és állhatatosság jellemezte — az ellenség minden erővel igyekezett megtartani a várost.

Hitler maga vette kezébe a bekerített helyőrség felmentésére irányuló hadműveletek vezetését, hangsúlyozva ezzel a Budapestnél folyó harc kimenetelének rendkívüli fontosságát Németország további sorsára nézve. Fenyegető parancsot adott ki: „A lázadókat és a szökevényeket a helyszínen fel kell kölni!” A szökevények hozzátartozóit is agyonlőtték. Ez nemcsak pusztta fenyegetés volt. A hitleristák és a nyilasok telje-

sítették ezt a parancsot, s nem kimélték sem az öregeket, sem a gyermekeket.

A Budapesten körülvárt csoportosítás személyi állományának bejelentették, hogy az oroszok bekerítési arcvonalának áttörésére és a magyarországi helyzet visszaállítására Hitler több mint 12 hadosztályt küldött Budapest alá.

A német egységek katonáinak és tisztjeinek nagy része az első időben hitt saját helyzetük szilárdságában. Budapest alaposan meg volt erősítve. A fasiszták minden utcát, minden háztömböt és sok házat is hosszú védelemre készítettek elő. Az ellenség különösen jól megerősítette a Sashegyet, a Várat és a Déli pályaudvart.

A német parancsnokság — mivel nem bízott a magyarokban — a magyar egységeket a város bekerítése után külön alegységekként a német csapatok közé szórta szét. A magyar katonák azonban, akik amúgy is kényszerből harcoltak, az alkalmas pillanatban vagy megadták magukat, vagy polgári ruhába öltözve megbújtak a lakosság között.

A fasiszta terror kegyetlensége a városban a végsőkig jutott. Szálasi, e tébolyult gyilkos elmenekült ugyan, de a városban még ott maradtak a véres diktátor cinkosai. A vadállati bandák az utcákon garázdálkodtak, betörték a megfélemlített lakosok lakásaiba. Kísérletek történtek az ipari üzemek felrobbantására is, azonban a munkások ezt megakadályozták.

A föld alá kényszerített kommunista párt a fasiszta önkénnyel szemben ellenállásra hívott fel. Fiatal munkások fegyverrel a kezükben szálltak szembe a nyilas banditákkal.

A szovjet parancsnokság a felesleges áldozatok és a város szétrombolásának elkerülése érdekében december 29-én a bekerített helyőrséget ultimátumban szólította fel a megadásra. A szovjet javaslatok válasz nélkül maradtak. Amikor a hitleristák lelőtték a parlamentereket, bebizonyították azt a szándékukat, hogy továbbra is folytatják az ellenállást, következésképp magukra vállalták a teljes felelősséget az elkövetkezendő áldozatokért és rombolásokért.

A főhadiszállás parancsot adott a 2. és a 3. Ukrán Front csapatainak, hogy kezdjék meg a harctevékenységet az ellenség bekerített csoportosításának felszámolására.

A budapesti csoport³¹ I. M. Afonyin vezérőrnagy parancsnoksága alatt január 18-ra szétverte a Pestre befészkelődött ellenséget.

³¹ A csoport állománya: a 30. lövészhadtest, a 7. hadtest (román), a 18. önálló gárda-lövészhadtest.

A szovjet katonák számai tüntek ki ezekben a harcokban. Kiemelkedő példaként állhat Sz. I. Szirotjuk százados, aki zászlóaljparancsnok volt a 155. lövészadosztály 659. ezredénél. Az ezred december 26-tól január 18-ig részt vett a Pesten folyó harcokban. Szirotjuk százados félelmet nem ismerő, nagy akarakterővel rendelkező katona volt, kitűnő szervező, aki zászlóaljának minden harcát minimális veszteséggel vezette, ugyanakkor nagy sikereket ért el. A zászlóalj a városban kb. 300 háztömböt szabadított fel, 10 ellenséges harckocsit, 9 páncélozott szállító járművet, 33 löveget és aknavetőt, az ellenség több mint 70 tüzelőállását és kb. 1000 katonáját és tisztjét semmisítette meg.

Szergej Szirotjuk századost a zászlóalj kiváló vezetéséért, bátorságáért és hősiességéért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

A pesti ellenállás felszámolása után a budapesti csoport csapatait — a legfelső főparancsnokság főhadiszállásának utasítására — átdobták Budára.

Az új támadás január 20-án kezdődött. A csoport — amely oly mértékben növelte erejét, ahogyan az egységeket Pestről átdobták — lassan, harcokkal nyomult előre. Az ellenség makacs ellenállást tanúsított. 20 nap alatt mindössze 114 háztömböt sikerült elfoglalni. Minden házat rohammal kellett bevenni, minden utcán elkeseredett harcok folytak.

Január 22-én a 180. hadosztály 42. lövészezredének al-egységei Budapest elővárosában harcoltak. Az elővédet előnyomulása közben záporozó tűz fogadta. A századok a földhöz lapulva fedezték magukat. Kritikus helyzet állt elő. Alekszej Iszajev őrmester ekkor sebesült meg kilencedszer. Észrevette azonban, hogy az ellenség egy közelben elhelyezett föld-fa erődből tüzel. A félelmet nem ismerő harcos utolsó erejét összeszedve, az ellenséges tüzelőálláshoz küszökölt és saját testével zárta el a tüzelőnyílást. A gépfegyver elhallgatott. A harcosok felemelkedtek, betörték a házba és megsemmisítették az ott befészkelődött fasisztákat. Ilyen példa remegget volt.

Az ellenség helyzete a városban napról napra romlott. Azután, hogy január végén csődöt mondtak az ellenség utolsó arra irányuló kísérletei, hogy kívülről áttörjenek a Budapesten bekerített csoportosításhoz, a bekerítésből való kitörés reménye véglegesen megghiúsult.

Ebben az időben a csapatoknál éhség tört ki. Február elejétől a katonáknak mindössze napi 75 gramm kenyeret adtak,³²

³² SzU. HML. 240. állag. 73765. leltár, 43 5. irat, 160. lap.

villanyáram és gáz nem volt a városban. A vízcsapokból csak ritkán cseppent víz.

Megállt az élet Budapesten. Temetetlen hullák heverték a járdákon. Éjjel nyilasok fosztogatták és gyilkolták a védtelen lakosságot.³³

A német fasiszta parancsnokság mindenáron ki akart törni a városból. Ennek érdekében a február 12-re virradó éjjel utolsó elkeseredett kísérletet tett, hogy áttörje a bekerítés arcvonalát Budán.

Az ellenség szűk terepszakaszon kb. 2 ezer embert összpontosított, s az Olasz-fasorban áttörte a 180. lövészadosztály arcvonalát és az így keletkezett folyosón több mint 15 000 embert vezetett ki. Ezeket azonban a 3. Ukrán Front egységei már február 14-én megsemmisítették.

A Budán maradt szétszórt csoportokat szintén teljesen felszámolták. 1945. február 13-án reggel 10 órára Magyarország fővárosát teljesen megtisztították az ellenségtől.³⁴

A Szovjetunió kormánya magasra értékelte a szovjet katonák sikereit, amelyeket a budapesti hadművelet során értek el. A legfelső Tanács Elnöksége 1945. május 9-én határozatot hozott a „Budapest bevételéért” érem alapításáról. Több egység és magasabbegység megkapta a kitüntető „Budapesti” elnevezést.

Budapest felszabadításában a Vörös Hadsereggel együtt magyar katonák és tisztek is részt vettek, akik áálltak a Vörös Hadsereg oldalára. Ezek kezdetben különálló századokat alkottak, amelyek a szovjet egységek állományában tevékenykedtek. Harcokat folytattak a Déli pályaudvarért, a Gellért hegyért és a Vár térségében. A későbbiek folyamán belőlük szervezték a *Budapesti Önkéntes Ezredet*, amelynek parancsnoka *Variházi Oszkár* alezredes lett. A Budáért folytatott harcokban az ezred jelentős veszteségeket szenvedett. A *Budapesti Önkéntes Ezred* részvétele a magyar főváros felszabadításában nagy erkölcsi-politikai jelentőségű esemény volt.

Sok magyar hazafi életét kockáztatva segített a szovjet katonáknak. Nemes cselekedetet hajtott végre *Szabó Lajos* és felesége, *Klein Árpád* és fia, *János*. 1944 novemberében megszervezték, hogy súlyosan sebesült, fogságba esett szovjet tisztek, *I. N. Kovalenko* és *N. V. Szultánov*, valamint *V. A. Szlozenko* törzsörmeister és *P. M. Malisev* őrmester megszökjék a

³³ Barát Endre „A parlamentér” című könyve alapján. Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1954.

³⁴ SzÜ. HML. 2779. állag. 1781. irat, 91–92. lap.

budapesti börtön kórházból. A magyar hazafiak 53 napon keresztül rejtegették a szovjet harcosokat a hitleristák által megszállt Budapesten. Kénytelenek voltak többször változtatni a rejtékhelyet, amíg azt a kerületet, ahol rejtőzködtek, fel nem szabadította a Vörös Hadsereg.³⁵

A Budapestért folyó harcok során a szovjet csapatok arra törekedtek, hogy elkerüljék a város nagyarányú lerombolását. A hitleristák ugyanakkor előre megfontoltan rombolták a magyar fővárost, így többek között felrobbantották a Dunán átvezető összes budapesti hidat is.³⁶ De nem kevesebb felelősséggel tartoznak a népnek és a történelemnek Magyarország akkori vezető körei a budapesti lakosoknak okozott megpróbáltatásokért. Eladták magukat Hitlernek, nem törődtek a nemzeti érdekekkel, és az országot pusztító háborúba sodorták. Pedig a Horthy-kormány elkerülhette volna a szükségtelen vérontást és rombolást, akkor, ha megnyitja az arcvonalat a Vörös Hadsereg előtt és csapatait a hitleristák ellen fordítja. Minderre megvolt a lehetőség.

Ily módon 1945. február 13-án befejeződött a szovjet csapatok Magyarország felszabadításáért vívott harcainak egyik szakasza. Az ország kb. kétharmad része és a főváros végtére nyugalomra talált. A hitlerista „Déli” hadseregcsoport komoly vereséget szenvedett és nem tudta teljesíteni az eléje kitűzött feladatot.

A hitlerista parancsnokság a budapesti hadművelet során a szovjet—német arcvonal déli szakaszára nagy mennyiségű, főképp páncélos és gépkocsizó csapatot dobott át, meggyengítve ezzel a varsó—berlini irányt, ahol a Vörös Hadsereg főerői támadtak. Ez arról tanúskodik egyrészt, hogy a német parancsnokság óriási jelentőséget tulajdonított Budapest védelmének, másrészt megmutatja, hogy a 2. és a 3. Ukrán Front budapesti hadművelete milyen szerepet játszott abban, hogy a szovjet—német arcvonal más szakaszán is kedvező feltételek jöttek létre a további sikeres támadások kibontakozásához.

A 2. és a 3. Ukrán Front csapatai nemcsak, hogy szétverték a Budapesten bekerített ellenséget, hanem veszélyeztették az ellenséges csapatok egész balkáni csoportosításának közlekedési útjait is. Ebben a helyzetben a német fasiszta parancsnokság kénytelen volt meggyorsítani csapatainak kivonását Jugoszláviából.

³⁵ История Великой Отечественной войны 1941—1945 гг. Воениздат Москва, 1962. Т. 4. стр. 405.

³⁶ Ласло Антош, Дьердь Боднар и др. «Венгрия» Издательство Корвина, Будапешт, 1962. стр. 140.

Lehetőség nyílt a szovjet—német arcvonal déli szárnyán tevékenykedő szovjet csapatok számára, hogy új hadműveletet készítsenek elő a bécsi irányban és kifejlesszék támadásukat Csehszlovákia területén.

A Budapestért vívott harcok során a szovjet csapatok gazdag tapasztalatokra tettek szert a rohamcsoportok alkalmazása terén. Az egységeiktől gyakran elszakadva támadó csoportok bátor és kezdeményező tevékenysége döntő szerepet játszott a városban folytatott utcai harcok sikeres kimenetele szempontjából.

Az alatt az idő alatt, amíg a 2., 3. és 4. Ukrán Front Magyarország területén, Kárpát-Ukrajnában és Csehszlovákia keleti területén folytatott harctevékenységet októbertől február 13-ig, szétverték az ellenség 40 hadosztályát és 3 dandárát. Ezenkívül teljesen megsemmisítettek 8 gyalogos hadosztályt és 5 dandárt.³⁷

Magyarország nagy részének felszabadítása, Budapest elfoglalása és Magyarország kivonása a Németország oldalán folytatott háborúból — megghiúsította az angol imperialisták terveit arra vonatkozóan, hogy Isztrián és Ljubljanán keresztül Magyarországra jöjjenek és ott reakciós rendszert hozzanak létre, megismételve ezzel mintegy a „görög változatot”.

A szovjet kormány politikája Magyarországon mélységesen internacionalista jellegű volt és abban állt, hogy biztosítsa a magyar nép részvételét a hitleri megszállók elleni harcban, lehetőséget nyújtva ezzel arra, hogy saját maga döntse el az ország sorsának kérdéseit, az ország társadalmi és államrendjére vonatkozóan.

IV. Magyarország felszabadításának befejezése

A szovjet csapatok Bécs elleni támadásra készültek. A német-fasiszta parancsnokságnak feltehetően csak egyetlen döntése lehetett: szilárd ellenállást szervezni Magyarország nyugati megyéiben, a Kelet-Ausztria és Dél-Németország felé vezető utakon. Ugyanakkor, Hitler személyes utasítására az ellenség 1945 márciusában még egyszer támadást intézett a Balaton térségében. A támadás megszervezése érdekében a hitlerista parancsnokság, a berlini irányban kialakult kritikus helyzet ellenére, továbbra is folytatta a szovjet—német arcvonal déli szá-

³⁷ Сборник материалов по составу войск фашистской Германии, вып. четвертый стр. 178—179, 194—195, 210—211, вып. пятый, стр. 24—25, 42—45.

kaszának — így részben a „Dél” hadseregcsoportnak — csapatokkal való megerősítését.

A balatoni ellentámadás előkészítésekor a hitleristák azt tűzték ki célul, hogy szétzúzzák a 3. Ukrán Front csapatait, kiszorítják őket a Duna nyugati partján levő hídfőállásokból, és hosszabb időre feltartóztatják a szovjet támadást Délkelet-Európában. A fasiszták abban reménykedtek, hogy e feladat megoldása hozzásegíti őket, ahhoz, hogy megőrizték maguknak Magyarország és Ausztria olajforrásait, megszüntessék az ausztriai és dél-németországi iparvidékeket fenyegető veszélyt és rákényszerítsék a szovjet parancsnokságot arra, hogy Berlin irányából délre vonja el erőit.

A német parancsnokság véleménye szerint, a német csapatok sikeres harctevékenysége a Vörös Hadsereg ellen Magyarországon lehetőséget teremtene az angolok számára, akik ekkor már Görögországban partra szálltak és ott polgárháborút robbantottak ki, hogy megvessék lábukat a Balkán félszigeten. Ez pedig — az oroszokkal való konfliktushoz vezet — számították a hitleristák.

Azt tervezték, hogy a hadművelet végrehajtása után a páncélos csapatokat gyorsan átdobják Magyarországról a szovjet—német arcvonal központi szakaszára az ottani helyzet megjavítása végett.

A fasiszta parancsnokság óriási jelentőséget tulajdonított Magyarországot és Ausztria megtartásának. Még 1945. január 23-án, a főhadiszállás tanácskozásán mondta Hitler: „Elsőrangú jelentősége van a magyar olajmezőknek és a bécsi olajkutaknak, mivel e nélkül az olaj nélkül, amely egész olajkészletünk 80%-át teszi ki — nem tudjuk folytatni a háborút.”³⁸

Amikor Guderian kommentálja Hitler balatoni ellentámadásra vonatkozó döntését, a következőket írja: „Azután, hogy kiestek a termelésből az üzemanyagot és a kenőanyagot gyártó üzemek, a parancsnokság csak a zistersdorfi (Ausztria) és a Balaton térségében (Magyarország) levő olajlelőhelyekre számíthatott. Ez a körülmény bizonyos mértékig megmagyarázza azt is, miért jutott Hitler olyan döntésre, hogy az alapvető erőket, amelyeket sikerült elvonnia a nyugati arcvonallról, átdobja Magyarországra, hogy kezében tartsa az utolsó olajlelőhelyeket és a magyar olajfinomító-üzemeket, amelyek egyaránt fontosak voltak azoknak a termékeknek előállítására szempontjára

³⁸ Brassey's Naval Annal, 1948. p. 43.

ból, amelyek a páncélos csapatok és a légierő számára nélkülözhetetlenek.”³⁹

Az ellentámadás végrehajtására a Balaton térségében nagy csoportosítást összpontosítottak. Március elején a 3. Ukrán Front Gánt—Balaton szakasza előtt a „Balk” hadseregcsoport főerői és az egész 6. „SS” páncélos hadsereg tevékenykedett. A Balaton és Dráva folyó közötti szakaszon a 2. német páncélos hadsereg tevékenykedett. Balra, a Dráva déli partján az „E” hadseregcsoport egyes csapatai védekeztek.

Az ellenség ily módon a hadművelet kezdetére a 3. Ukrán Front előtt kb. 35 magasabbegységet, köztük tizenegy páncélos hadosztályt összpontosított. Ennek a csoportosításnak az állományába kb. 400 000 katona és tiszt, kb. 6000 löveg és aknavető, 877 harcokcsi és rohamlöveg, 900 páncélozott szállítójármű és 850 repülőgép tartozott.⁴⁰

Az ellentámadás kezdetekor (március 6.) a 3. Ukrán Frontnak öt összefegyvernemi és egy légihadserege, két harcokcsi, egy gépesített és egy lovas hadteste volt. Ezeknek a csapatoknak az állományába kb. 400 000 katona és tiszt, 6889 löveg és aknavető, kb. 400 harcokcsi és rohamlöveg és 700 repülőgép tartozott.⁴¹ Következésképpen a felek viszonya élőerő, tüzérség és repülőgépek szempontjából majdnem egyenlő volt, harcokcsik területén az ellenségnek kétszeres túlsúlya volt.

A 3. Ukrán Front csapatai azt a parancsot kapták, hogy először háriítsák el az ellenség rohamait, majd menjenek át döntő támadásba. Bonyolult helyzet állt elő. Védelmi hadműveletet kellett végrehajtani oly módon, hogy maximális sikeresetén megőrizték azokat a csapástmérő erőket és eszközöket, amelyek a bécsi irányban levő ellenség szétzúzásához szükségesek.

A front csapatai a védelmet jól előkészítették és a német-fasiszta csapatok március 6. reggelén kezdődő támadását teljesen felkészülve fogadták.

Tizenegy páncélos hadosztály, páncélozott szállító járműveken levő gyalogság, amelyet tüzérség és légierő támogatott, zúdított csapást a szovjet csapatok állásaira. 10 napon keresztül folyt az elkeseredett, véres küzdelem, váltakozó sikerrel. A hitleristák hatalmas veszteségeket szenvedtek, de tovább folytatták támadásaikat éjjel-nappal. Néha az ellenségnek egyszerre 500 harcokcsija tevékenykedett a harcmezőn.

³⁹ H. Guderian: *Erinnerungen eines Soldaten*. S. 379.

⁴⁰ Zsákmányolt német iratok szerint.

⁴¹ SzÜ. HML. 243. állag, 23700. leltár, 70. irat, 86—93. lap.

A védőállások jó előkészítése, a harc mesteri vezetése, amelynek alapja a szilárd védelem és a széles körű manőverezés volt, valamint a szovjet katonák és tisztek bátorsága és önfeláldozása megakadályozta az ellenséget abban, hogy számottevő eredményt érjen el.

Először az ellenséges páncélos ékek támadását állították meg, később pedig, amikor március 16-án a 3. és a 2. Ukrán Front csapatai támadásba mentek át, szétverték az ellenséget, amely megkezdte a visszavonulást Bécs felé. Visszavonulása később pánikszerű meneküléssé változott.

Április 4-én a szovjet csapatok és a kötelékükben tevékenykedő bolgár és román magasabbegységek teljesen felszabadították Magyarországot.

Az ország teljes felszabadítása alkalmából a magyar kormány képviselői kifejezték hálájukat a szovjet nép iránt K. E. Vorosilov, a Szovjetunió marsallja, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnökén keresztül.

Később a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa április 4-ét a magyar nép nemzeti ünnepévé nyilvánította.

A szovjet csapatok, továbbfolytatva támadásukat, április 13-án felszabadították a hitleristáktól Ausztria fővárosát, Bécsét.

A Vörös Hadsereg győzelmes magyarországi támadása nemcsak, hogy felszabadította az országot a fasiszta rabságból, hanem segítséget is nyújtott a magyar népnek ahhoz, hogy szabadon döntsön államának további sorsa felől.

A Szovjet Fegyveres Erők győzelmének döntő feltétele volt a kommunista párt vezetése, a szovjet nép önfeláldozó munkája. Ezek a tényezők biztosították a katonák magas erkölcsi színvonalát, az ellenség feletti erő- és eszközfölényt és a szovjet hadművészet magas színvonalát.

*

Csaknem 20 év választ el bennünket attól az időtől, amikor a Vörös Hadsereg hatalmas csapásai alatt a semmibe hullott Magyarországon a német-fasiszta uralom. Ezalatt kifejlődött és megerősödött a szovjet és a magyar nép barátsága. Az ellenforradalmi erők, amelyek elrejtöztek és jobb időkre vártak, 1956-ban úgy határoztak, hogy próbára teszik ezt a barátságot. Így döntöttek, de beletörött a foguk. A Szovjetunió a magyar dolgozók segítségére sietett abban a harcban, amelyet azok az országban megvalósított forradalmi vívmányok megőrzéséért folytattak. Ismét, mint 1945-ben, Magyarország hitle-

ristáktól való felszabadításának idején, szovjet katonák ontották vérüket a magyar dolgozó nép boldogságáért.

Az ellenforradalom erősen megrázta az országot, komoly károkat okozott a népgazdaságnak. Magyarország segítségére sietett azonban a Szovjetunió és a többi szocialista ország. Ilyen körülmények között a magyar nép viszonylag gyorsan be tudta gyógyítani a lázadás ütötte sebeket.

„Megmondtuk és most is mondjuk — jelentette ki N. Sz. Hruscsov —, hogy barátainkat sohasem hagytuk és nem is fogjuk cserbenhagyni, mindig meg fogjuk védeni a szocialista országok érdekeit és ha a helyzet úgy követeli, ki fogjuk segíteni barátainkat a bajból.”⁴²

Azok a kiemelkedő győzelmek, amelyeket Magyarország dolgozói értek el a Magyar Szocialista Munkáspárt és annak Központi Bizottsága vezetésével, örömmel tölti el minden szovjet ember szívét — hangoztatja N. Sz. Hruscsov és L. I. Brezsnyev üzenete, amelyet Kádár Jánoshoz és Dobi Istvánhoz intéztek Magyarország felszabadítása 18. évfordulójának napján. A Szovjetunió dolgozói igen nagyra értékelik azt a tevékenységet, amellyel a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány hozzájárul a szocialista országok egységének további erősítéséhez, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom alkotó marxizmus—leninizmus alapján történő tömörítéséhez, a béke, a demokrácia és a szocializmus erőinek megszilárdításához.

⁴² N. Sz. Hruscsov: Beszéd a Bolgár Népköztársaság követségén adott fogadáson 1957. február 18-án. „Pravda”, 1957. február 20-i szám.